

УДК 351.72:305

DOI: 10.35432/tisb342025346658

Олеся Голинська

*к.н.держ.упр., професор,
професор кафедри публічної служби та права
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-1720-5056>
e-mail: alesiaa@ukr.net*

Ігор Куспляк

*к.політ.н., доцент,
доцент кафедри публічного управління та регіоналістики
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0003-1494-5008>
e-mail: kusplyak@ukr.net*

Галина Куспляк

*к.н.держ.упр., доцент,
доцент кафедри публічної служби та права
Навчально-наукового інституту публічної служби та управління
Національного університету «Одеська політехніка»
<https://orcid.org/0000-0002-1414-5484>
e-mail: galina_studinska@ukr.net*

ІНТЕГРАЦІЯ ГЕНДЕРНОГО ВИМІРУ В ПРОЦЕС СТРАТЕГІЧНОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ

У статті здійснено теоретичне узагальнення та наукове обґрунтування підходів до інтеграції гендерного виміру в процес стратегічного бюджетного планування. Розкрито сутність гендерного підходу, уточнено відмінності між поняттями «стать» і «гендер» у контексті публічного управління. Обґрунтовано, що гендерно орієнтоване бюджетування виступає важливим інструментом забезпечення соціальної справедливості, інклюзивності та ефективності публічних фінансів. Визначено практичні та стратегічні потреби жінок і чоловіків, які формують зміст бюджетної політики та впливають на розподіл фінансових ресурсів. Систематизовано етапи інтеграції гендерного виміру в процес стратегічного бюджетного планування, що дозволило сформулювати його структурно-логічну модель та окреслити відповідні інструменти реалізації. Доведено, що врахування гендерної складової в бюджетному процесі сприяє підвищенню прозорості, підзвітності та результативності реалізації публічної політики. Проаналізовано роль євроінтеграційних процесів як каталізатора впровадження гендерно чутливих підходів у систему публічних фінансів України відповідно до європейських стандартів. Виокремлено основні бар'єри на шляху імплементації гендерного бюджетування, зокрема брак дезагредованих статистичних даних та недостатню інституційну спроможність органів влади. Запропоновано методику оцінки гендерного впливу бюджетних програм, що дозволяє виявляти приховані диспропорції у доступі різних соціальних груп до публічних послуг. Встановлено взаємозв'язок між застосуванням гендерного підходу в бюджетному плануванні та досягненням Цілей сталого розвитку в частині подолання нерівності.

Ключові слова: гендер, стать, гендерний підхід, стратегічне бюджетне планування, гендерно орієнтоване бюджетування, публічні фінанси, рівність, сталий розвиток.

Olesia Holynska

*PhD in Public Administration, Professor, Professor of
the Department of Public Service and Law,
ESI of Public Service and Administration,
Odesa Polytechnic National University
<https://orcid.org/0000-0003-1720-5056>
e-mail: alesiaa@ukr.net*

Ihor Kuspliak

*PhD in Political Sciences, Associate Professor, Associate Professor of
the Department of Public Administration and Regionalism,
Institute of Public Service and Administration,
Odesa Polytechnic National University
<https://orcid.org/0000-0003-1494-5008>
e-mail: kusplyak@ukr.net*

Halyna Kuspliak

*PhD in Public Administration, Associate Professor, Associate Professor of
the Department of Public Service and Law,
ESI of Public Service and Administration,
Odesa Polytechnic National University
<https://orcid.org/0000-0002-1414-5484>
e-mail: galina_studinska@ukr.net*

INTEGRATION OF THE GENDER DIMENSION INTO THE STRATEGIC BUDGET PLANNING PROCESS

The article provides a theoretical justification of gender-responsive budgeting as an instrument for integrating the gender approach into strategic budget planning, which is a key factor in improving the efficiency of public finances, overcoming structural inequality between women and men, and ensuring inclusive social development. It is emphasized that the problem of gender inequality at the global level persists in political, social, economic, and cultural spheres, restricting equal access of citizens to resources, power, and opportunities. It has been proven that the budget, as the main technical instrument of state policy, is not neutral but reflects social priorities that often reproduce existing inequalities. In this context, the application of the gender approach allows for the transformation of the budget process from a formally resource-based tool into an effective mechanism for achieving actual equality and social justice.

The study clarifies the essence and specific features of the categories "sex" and "gender," with particular attention given to their fundamental differences. The concept of "sex" is related to the biological characteristics of a person, while "gender" reflects the socio-cultural roles, expectations, and status positions of women and men. Differentiation of these concepts made it possible to distinguish between practical needs, which concern everyday life and working conditions, and strategic needs, which are associated with changing the social position of women and men and ensuring equal access to power, resources, and opportunities. It is emphasized that it is precisely strategic needs that have a long-term transformational effect and determine the necessity of applying complex mechanisms in the sphere of public finance.

Special attention is paid to the process of gender-responsive strategic budget planning, which covers a sequence of stages: from diagnostic analysis, defining the legal framework, and

setting political priorities – to strategic planning, budget programming, budget execution, monitoring, evaluation, and managerial decision-making. The systematization of this process made it possible to demonstrate that gender-responsive budgeting is not limited to the creation of separate budgets but is integrated into all stages of the budget cycle. Such an approach strengthens the accountability of public authorities, promotes transparency of budgetary decisions, and creates conditions for inclusive social development.

The findings confirm that gender-responsive budgeting is an important mechanism for the democratization of state policy and financial management. It ensures consideration of the socio-economic differences between women and men, makes it possible to identify hidden imbalances in access to resources, and creates the foundation for introducing instruments of equality monitoring. It is concluded that the integration of the gender approach into strategic budget planning is a necessary condition for achieving the Sustainable Development Goals, fulfilling Ukraine's international human rights obligations, and strengthening the inclusive potential of society.

Ключові слова: gender, sex, gender approach, strategic budget planning, gender-responsive budgeting, public finance, equality, sustainable development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. У сучасних умовах формування ефективної системи публічних фінансів особливої актуальності набуває питання інтеграції гендерного виміру в процес стратегічного бюджетного планування. Попри те, що на нормативному рівні проголошено рівність жінок і чоловіків, на практиці бюджетна політика часто не враховує специфічних потреб і відмінностей соціальних груп, що призводить до нерівності у доступі до ресурсів, послуг і можливостей. Бюджет, як ключовий інструмент публічної політики, не є нейтральним – він відображає соціальні пріоритети, може закріплювати або, навпаки, зменшувати гендерні дисбаланси.

У науковій літературі останніх років простежується стійкий інтерес до проблеми інтеграції гендерного виміру в публічне управління та бюджетний процес. Теоретичні підходи до формування гендерної політики розкрито у працях Яременка О. І. та Намазової Ю. І. [8], де обґрунтовано необхідність інституційного закріплення принципу гендерної рівності. Значний внесок у дослідження концептуальних засад гендерного бюджетування зробили Намазова Ю. [5], Карпич А. [3], Цюпа О. П., Кондур О. С., Василюк М. М. [7], які акцентують увагу на його ролі як інструменту державної політики та складової демократичного врядування. Практичні аспекти впровадження гендерно орієнтованого бюджетування в Україні стали предметом аналізу в роботах Березняка В. С. та Хашева В. Г. [1], де наголошено на потребі розробки ефективних механізмів його реалізації. Питання забезпечення гендерної рівності у сфері публічного управління досліджувала Музика Ю. Д. [4], яка визначила ключові проблеми та запропонувала шляхи їх подолання з урахуванням європейського досвіду. Окрему увагу світовим практикам застосування гендерного бюджетування (GRB) приділили колектив авторів Буц К. О., Осіпова В. В., Поповкіна А. С. [2] та Устинова І. П., Ткаченко Є. М., Ліхитченко І. Г. [6], доводячи можливість адаптації зарубіжних моделей до українського контексту.

Віддаючи належне науковим здобуткам, присвяченим теоретичним і практичним аспектам впровадження гендерного підходу в систему публічного управління, слід підкреслити, що, в умовах трансформації бюджетної політики України відповідно до європейських норм і принципів належного врядування, наявний масив наукових знань потребує подальшого розвитку в частині інтеграції гендерного виміру в процес стратегічного бюджетного планування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в теоретичному узагальненні та науковому обґрунтуванні підходів до інтеграції гендерного виміру в процес стратегічного бюджетного планування як інструменту підвищення ефективності публічних фінансів, забезпечення соціальної справедливості та досягнення цілей сталого розвитку. Для досягнення поставленої мети сформовано такі завдання:

дослідити сутність гендерного підходу та розмежувати поняття «стать» і «гендер»; розкрити методологічні засади інтеграції гендерного виміру в процес стратегічного бюджетного планування та систематизувати етапи такої інтеграції; визначити практичні та стратегічні потреби жінок і чоловіків, які впливають на формування бюджетної політики.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У глобальному вимірі проблема нерівності між жінками та чоловіками зберігається у всіх сферах суспільного життя: від політичного представництва та доступу до процесів ухвалення рішень до економічної діяльності, зайнятості, можливостей у сфері освіти й доступу до ресурсів. Забезпечення рівності жінок і чоловіків виступає необхідною умовою сталого людського розвитку та формування інклюзивного суспільства. У цьому контексті особливого значення набуває гендерне бюджетування (Gender Responsive Budgeting, GRB), в науковій літературі визначається як «гендерно-чутливе бюджетування», «бюджетування з урахуванням гендеру» чи «бюджетні ініціативи з гендерних питань». GRB поєднує принципи гендерної рівності з інструментами бюджетного планування та виступає ключовим елементом інтеграції гендерного підходу у процес стратегічного управління публічними фінансами. Його застосування дозволяє врахувати соціально-економічні відмінності між жінками та чоловіками, забезпечити справедливий розподіл ресурсів та підвищити ефективність публічної політики у досягненні Цілей сталого розвитку.

Перші спроби реалізації гендерного бюджетування були здійснені у 1980–1990-х роках в Австралії, Південній Африці та Канаді, після чого практика поширилася на європейські країни, Азію та Латинську Америку. Успішні приклади довели, що GRB може стати дієвим інструментом не лише для забезпечення рівності, а й для підвищення ефективності та прозорості публічних фінансів. Для України гендерний підхід актуалізувався у зв'язку з курсом на європейську інтеграцію, необхідністю модернізації системи публічних фінансів та виконанням міжнародних зобов'язань у сфері прав людини.

Оскільки бюджет є одним із ключових технічних інструментів реалізації державної політики, стратегій і проєктів, його взаємозв'язок із гендерною проблематикою виступає визначальним чинником переходу від формально задекларованої рівності «de facto» до її практичної реалізації. Бюджет ніколи не є нейтральним, адже він відображає політичні, соціальні, економічні та екологічні пріоритети розвитку суспільства і безпосередньо впливає на формування та відтворення нерівностей у різних сферах життя. Бюджетні орієнтири визначають можливості окремих соціальних груп, формують доступ до ресурсів, послуг і можливостей, а також впливають на культурні та економічні пріоритети громади. Гендерне бюджетування, як складова інтегрованого гендерного підходу, виступає наскрізним механізмом, що охоплює всі сфери політики, від охорони здоров'я, освіти й соціального захисту до економіки, енергетики, транспорту та технологій, і залучає до цього процесу всіх суб'єктів, включаючи державні та місцеві органи влади, бізнес та інститути громадянського суспільства. Важливо, що гендерне бюджетування розглядає гендерну рівність не як другорядне соціальне питання, а як невід'ємну складову макроекономічної політики та моделі людського розвитку загалом [14, с.2].

Виходячи з того, що гендерне бюджетування спрямоване на інтеграцію гендерної перспективи на всіх етапах бюджетного процесу, його ключовим завданням є аналіз диференційованого впливу публічних доходів і видатків на становище жінок і чоловіків. Рада Європи пропонує таке визначення, прийняте Європейським Союзом: «Інтеграція гендерної перспективи в бюджетний процес – це застосування гендерної політики, що передбачає оцінку існуючих бюджетів з гендерним аспектом на всіх рівнях бюджетного процесу, а також реструктуризацію доходів і витрат з метою сприяння рівності між жінками і чоловіками» [13, с.8]. Вважаємо, що зазначений підхід розширює розуміння бюджету як інструменту макроекономічної політики, орієнтованого не лише на фінансову ефективність, а й на досягнення соціальної справедливості та інклюзивного розвитку.

Бюджетування, орієнтоване на гендерні фактори, передбачає запровадження інструментів гендерного аналізу у процес програмування та виконання бюджету, що дає змогу, по-перше, оцінити, яким чином розподіл фінансових ресурсів впливає на становище

різних соціальних груп, по-друге, визначити, чи сприяють бюджетні рішення подоланню або, навпаки, відтворенню існуючих нерівностей [16, с. 46].

Водночас у науковому та практичному дискурсі часто простежується плутанина між поняттями «стать» та «гендер» (рис.1). Так, «гендер» розглядається як соціологічна концепція, що позначає соціальні статеві відносини та відображає відмінності у статусі й ролі як чоловіків, так і жінок, які формуються під впливом економіки, культури, суспільних інститутів тощо. Гендерні відносини є динамічними, адже змінюються залежно від історичного часу, соціокультурного середовища та інституційних умов. Натомість поняття «стать» відображає біологічні відмінності між чоловіками й жінками, які є універсальними та незмінними. У державній політиці мета гендерного підходу полягає не у нівелюванні цих відмінностей, а у створенні умов для рівності жінок і чоловіків шляхом врахування соціально сконструйованих ієрархій і бар'єрів. «Інтегрований підхід до рівності» або «гендерний підхід» передбачає аналіз причин і наслідків диференційованого впливу політики на різні соціальні групи, а також розробку механізмів зменшення нерівності у доступі до ресурсів, послуг і можливостей [14, с.6]. Таким чином, у процесі гендерного бюджетування ключовим є не лише врахування біологічних відмінностей, а, насамперед, аналіз соціально зумовлених нерівностей, які впливають на справедливий розподіл публічних фінансів.

Особливості поняття «стать»	Особливості поняття «гендер»
<ul style="list-style-type: none"> – натуральне; – універсальне; – анатомічні та фізіологічні особливості; – вроджене; – турбота про людей; – незмінне; – біологічні фактори не є предметом політики. <p style="text-align: center;"><i>Відноситься до якостей жіночності та мужності.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> – культурно-соціологічне; – не універсальне; – варіативне, набуте через соціалізацію; – турбота про суспільство та інститути; – змінюється залежно від часу та простору; – відображає соціально визначені ролі, статус і взаємодію жінок і чоловіків; – є основою інтегрованого підходу до рівності у всіх сферах державної політики.
<p style="text-align: center;"><i>Наприклад:</i> Тільки жінка може бути вагітною.</p>	<p style="text-align: center;"><i>Наприклад:</i> Жінки, на відміну від чоловіків, рідко займають посади, що потребують прийняття управлінських рішень.</p>
<p style="text-align: center;"><i>Приклади політики, де враховують потреби, пов'язані з гендерною проблемою:</i></p> <p>Виділяйте ресурси, щоб:</p> <ul style="list-style-type: none"> – поліпшити умови вагітності та пологів для жінок; – здійснити боротьбу з раком передміхурової залози у пацієнтів. 	<p style="text-align: center;"><i>Приклад політики, де враховано гендерний підхід:</i></p> <p>Юридичні заходи для боротьби з «підводними камінцями», що перешкоджають жінкам отримувати доступ до відповідальних посад у публічному управлінні на тих підставах, що й чоловіки.</p>

Рисунок 1 – Спрощена схема відмінностей понять «стать» та «гендер» [16, с. 46]

Отже, «гендер» слід розглядати не як біологічно зумовлену категорію, а як соціальну ідентичність, що формується в процесі взаємодії інституцій, культурних норм та суспільних очікувань. Розподіл ролей між жінками та чоловіками, що склався історично, підкреслює соціальну асиметрію та відтворюється у повсякденних практиках. Різниця у статусі та ролі поглиблюється під впливом ряду змінних факторів, серед яких:

– демографічний фактор: відмінності, пов'язані з віковою групою (діти, молодь, дорослі, літні люди), статтю (жінки, чоловіки), середовищем проживання (міське чи сільське);

– соціально-економічний фактор: відмінності, визначені приналежністю до певного соціального класу за професійним статусом, рівнем освіти, дотриманням традицій та звичаїв;

– просторовий фактор: відмінності, зумовлені особливостями житлового середовища, доступом до інфраструктури та умовами життя.

Виходячи з вищенаведеного, погоджуємося з тезою, що гендерна нерівність є багатовимірним явищем, яке проявляється не лише у біологічних чи соціальних відмінностях, а й у взаємодії демографічних, економічних і просторових факторів, що формують різний доступ жінок і чоловіків до ресурсів і можливостей [16, с. 47].

В свою чергу, гендерні ролі є передбачуваними моделями поведінки чоловіків і жінок у суспільстві, що формуються на основі статі та закріплюються культурними, соціальними й економічними чинниками. Вони визначаються не лише біологічними відмінностями, а й суспільними очікуваннями та нормами, що обмежують або розширюють можливості для обох статей. У науковій літературі виділяють чотири ключові ролі чоловіків і жінок у суспільстві: репродуктивну, виробничу, соціальну та політичну (Таблиця 1).

Табл. 1

Характеристика ролей чоловіків і жінок у суспільстві [16, с. 48]

Назва	Характеристика
1	2
Репродуктивна роль	Пов'язана з сімейними та побутовими функціями (вагітність, пологи, годування груддю, догляд за дітьми й літніми людьми) – традиційно виконується жінками й сприймається як «обов'язок», а не як суспільно визнана праця.
Виробнича роль	Включає діяльність, що генерує дохід і має соціальну цінність. Хоча до цієї сфери залучені обидві статі, у суспільному сприйнятті виробнича роль більше асоціюється з чоловіками, що формує основу нерівного розподілу ролей.
Соціальна роль	Спрямована на збереження та підтримку життєдіяльності громади (водопостачання, соціальні послуги, доглядові практики тощо) та виконується здебільшого на добровільних засадах і традиційно покладається на жінок.
Політична роль	Передбачає участь у прийнятті рішень на всіх рівнях, від сім'ї до державних інституцій. Попри зусилля жінок щодо здобуття доступу до політичної сфери, суспільні стереотипи все ще пов'язують політичну відповідальність переважно з чоловіками.

Незважаючи на те, що жінки й чоловіки відіграють однаково вагому економічну та соціальну роль у розвитку суспільства, їхнє позиціонування відбувається нерівномірно, що часто створює несприятливі умови саме для жінок. Зусилля жінок, особливо у сфері неоплачуваної праці та доглядових функцій, залишаються недостатньо визнаними, а, отже, і

не винагороджуються належним чином. Зазначене пояснює слабку представленість жінок у розподілі ресурсів та доступі до суспільних благ.

Внаслідок соціально визначених гендерних ролей можна виокремити два рівні потреб та інтересів: практичні та стратегічні. Практичні потреби, пов'язані з щоденним життям та покращенням умов виконання традиційних ролей, охоплюють, зокрема, доступ до базових соціальних послуг, належних умов праці, охорони здоров'я та освіти. Задоволення практичних потреб допомагає полегшити виконання усталених обов'язків, але не змінює їхньої гендерної нерівності. Стратегічні потреби спрямовані на зміну структурного становища жінок у суспільстві та забезпечення їхніх фундаментальних прав людини. Вони охоплюють доступ до влади, участь у прийнятті рішень, рівність в оплаті праці, усунення дискримінаційних бар'єрів та подолання соціальних і культурних стереотипів. Реалізація стратегічних потреб має довгостроковий ефект, сприяє соціальній трансформації та забезпечує фактичну рівність можливостей для обох статей. Врахування як практичних, так і стратегічних потреб у бюджетному процесі є передумовою для формування інклюзивної та справедливої політики, яка забезпечує рівний доступ жінок і чоловіків до ресурсів і можливостей [16, с. 48].

У даному контексті важливим механізмом виступають активні дії, відомі як «позитивна дискримінація» або «позитивні заходи», що спрямовані на зменшення історично сформованої нерівності між жінками та чоловіками шляхом створення додаткових можливостей для жінок у сферах, де їхня участь є обмеженою (рис. 2). Прикладом виступає запровадження системи квот, що дозволяє збільшити представництво жінок у політичних інституціях та органах публічної влади. Подібні ініціативи тимчасового характеру застосовуються в багатьох країнах як засіб забезпечення балансу в доступі до ресурсів та прийнятті управлінських рішень [16, с. 49].

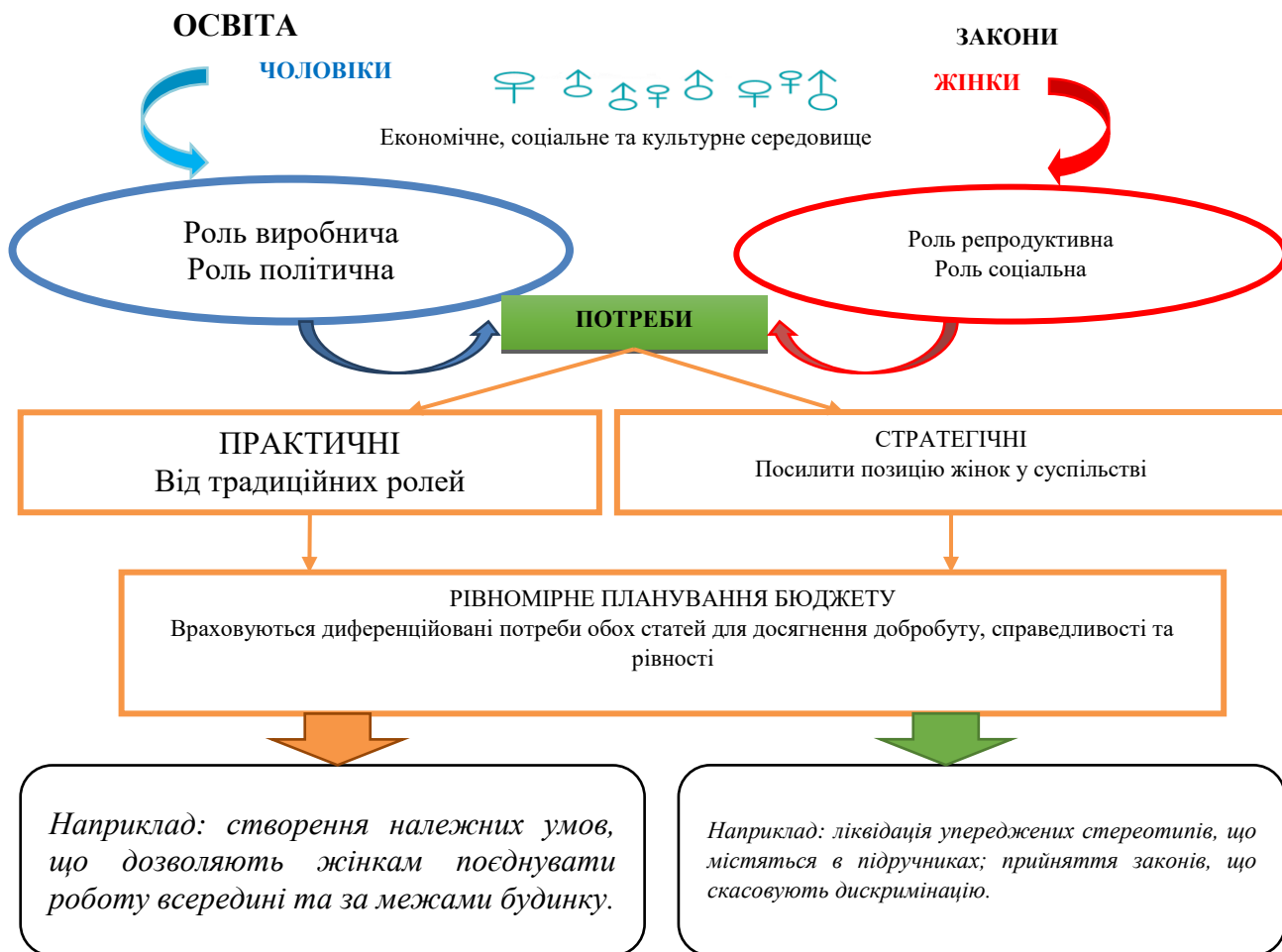

Рисунок 2 – Реалізація ролей, соціально визначених між чоловіками та жінками

Історично сформована різниця у соціальних ролях чоловіків і жінок, що закріплюється та відтворюється, зокрема, через систему освіти й соціалізовані інститути, призводить до диференціації їхніх потреб, інтересів та амбіцій. Політики, які не враховують відмінностей, неминуче справляють різний вплив на жінок і чоловіків, нерідко посилюючи вже наявну нерівність. У певних випадках навіть ініціативи, спрямовані на забезпечення рівності, за відсутності комплексного аналізу, можуть створювати ризик нових форм дискримінації.

Усвідомлення такої реальності є підґрунтям для вироблення політики, спрямованої на справедливий, рівноправний і сталий розвиток, що враховує людську цінність та різноманітні потреби як чоловіків, так і жінок. Зазначена позиція не означає ототожнення соціальних ролей чи біологічних відмінностей, а передбачає створення рівних можливостей у доступі до засобів, ресурсів та інституцій, що дозволяють реалізувати особисті здібності.

За умови того, що гендерні ролі формують ієрархію соціальних обов'язків та можливостей, у якій жінки зазвичай опиняються в менш привілейованому становищі, постає необхідність інтеграції гендерного виміру в стратегічне бюджетне планування задля подолання структурної нерівності та забезпечення рівного доступу до ресурсів і владних повноважень.

При цьому, стратегічне бюджетне планування виступає ключовим інструментом реалізації державної політики, оскільки визначає довгострокові орієнтири розвитку та механізми розподілу фінансових ресурсів. Гендерний вимір, в свою чергу, забезпечує врахування різних соціально-економічних потреб жінок і чоловіків, що дозволяє формувати більш справедливі та ефективні бюджетні програми. Бюджет, як відображення суспільних пріоритетів, не є нейтральним, його рішення впливають на рівень доступу до освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, зайнятості та політичної участі.

Інтеграція гендерного виміру у стратегічне бюджетне планування дає змогу не лише коригувати бюджетні витрати, але й закладати у фінансову політику довгострокові завдання щодо подолання гендерної нерівності. Такий підхід передбачає розробку гендерних індикаторів, проведення аналізу витрат і доходів з урахуванням статі, моніторинг отриманих результатів та впровадження механізмів підзвітності. Відтак, гендерний вимір у стратегічному бюджетному плануванні стає інструментом реалізації принципів сталого розвитку, оскільки сприяє соціальній справедливості, ефективності управління та інклюзивності економічного зростання (рис. 3).

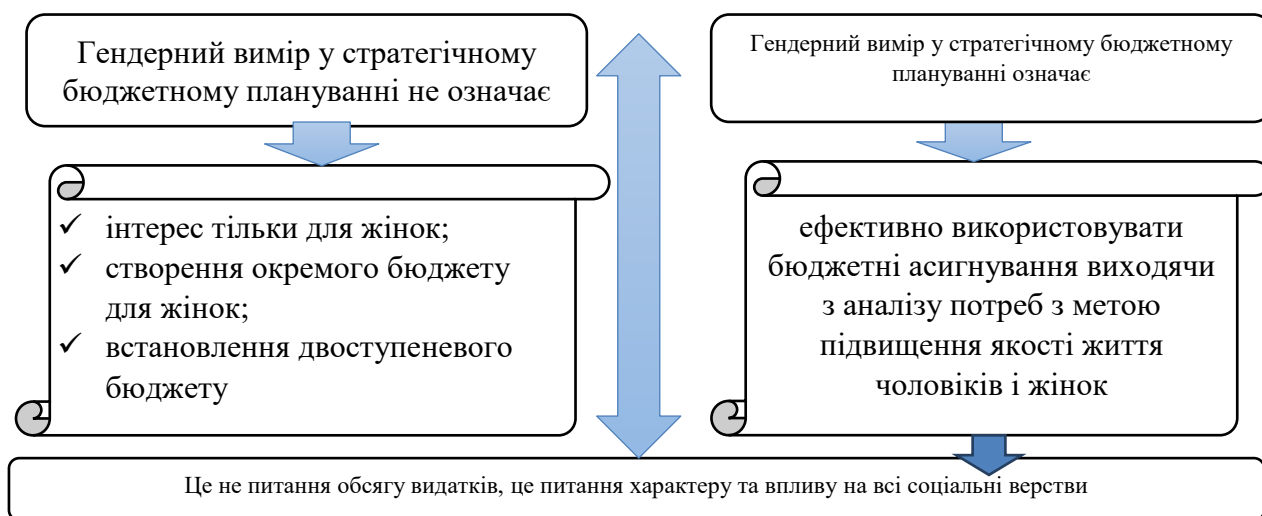

Рисунок 3 – Гендерний вимір у стратегічному бюджетному плануванні

Отже, зв'язок гендерного виміру зі стратегічним бюджетним плануванням полягає у трансформації бюджетного процесу з формально-ресурсного інструменту на дієвий механізм досягнення рівності, прозорості та збалансованого розвитку суспільства з урахуванням

потреб і можливостей чоловіків і жінок.

Зазначимо, що бюджет є найважливішим інструментом у розпорядженні уряду для досягнення стратегічних цілей розвитку країни: відображає економічну й соціальну політику держави, визначає пріоритети мобілізації та розподілу фінансових ресурсів, а також концентрує фінансові зусилля, спрямовані на управління публічними справами та реалізацію секторальних програм розвитку. Однак, існують певні проблемні аспекти в цьому напрямку. По-перше, традиційні бюджети часто не враховують диференційованого впливу на жінок і чоловіків, а також на різні соціальні групи всередині кожної статі. По-друге, ігноруються відмінності у ролях, обов'язках, можливостях та соціально-економічному становищі, що призводить до відтворення вже існуючих дисбалансів. В результаті ресурси розподіляються нерівномірно, що обмежує доступ жінок до публічних благ, політичної участі та економічних можливостей [12, с. 12].

Водночас, бюджетування з урахуванням гендерних факторів передбачає впровадження інструментів гендерного виміру в процес стратегічного бюджетного планування, що забезпечує виявлення нерівностей і розробку більш адресних рішень. У цьому сенсі гендерний вимір постає як інструмент аналізу, планування й оцінки, який надає більш точні знання про соціальну реальність та дозволяє формувати політику, орієнтовану на справедливість, інклюзивність та сталий розвиток.

Бюджет, що інтегрує гендерний вимір, можна визначити як фінансовий документ, орієнтований на забезпечення рівності можливостей та справедливий розподіл ресурсів між жінками й чоловіками з урахуванням їх соціально-економічного становища. Такий бюджет передбачає:

- визнання диференційованого внеску жінок і чоловіків незалежно від їх соціальної належності та розробку рішень, що враховують взаємозв'язки, зокрема між офіційною та неформальною економікою;
- дослідження наслідків розподілу доходів і видатків не лише у короткостроковій перспективі, а й у середньо- та довгостроковому вимірі, протягом усього життєвого циклу жінок і чоловіків;
- реагування на практичні та стратегічні потреби усіх соціальних груп населення;
- забезпечення рівного доступу до ресурсів і послуг незалежно від статі чи соціально-економічного статусу;
- зменшення соціально-економічної нерівності шляхом реалізації принципів справедливості, інклюзивності та рівності у розподілі фінансових ресурсів і формуванні публічної політики [9, с. 2-3].

Перехід до застосування гендерного виміру в бюджетному процесі зумовив істотні зміни як у методології, так і в практиці стратегічного планування. Якщо раніше бюджетування орієнтувалося переважно на загальні макроекономічні показники та середньостатистичного громадянина, то нині акцент робиться на врахуванні соціально-економічних відмінностей між жінками і чоловіками, а також на забезпеченні рівності у доступі до фінансових ресурсів та публічних послуг.

Запровадження гендерного виміру дозволило перейти від формального підходу, за якого державна політика вважалася «нейтральною», до інтегрованої моделі, яка визнає, що бюджетні рішення мають різний вплив на різні соціальні групи. Це сприяло появі нових інструментів планування й оцінки, орієнтованих на виявлення нерівностей, а також посиленню прозорості та підзвітності органів влади у використанні публічних коштів.

Зміни у зв'язку з переходом на гендерний підхід узагальнено на рис. 4, де відображено еволюцію від традиційного, формально-нейтрального бюджетування до сучасного, інклюзивного й орієнтованого на досягнення фактичної рівності.

Процес гендерного стратегічного бюджетного планування можна розглядати як послідовність взаємопов'язаних кроків, спрямованих на інтеграцію гендерного виміру на всіх стадіях бюджетного циклу. Перший етап – аналіз бюджету, що передбачає формування цілісного бачення впливу бюджетних рішень на різні категорії населення. Такий підхід

дозволяє виявити нерівності, що виникають унаслідок різних соціальних ролей, потреб і можливостей жінок і чоловіків. Другий етап – інтеграція гендерного виміру у процес планування та виконання бюджету: перехід від формального врахування статевих відмінностей до практичного застосування механізмів, здатних змінити якість політики та розподіл фінансових ресурсів.

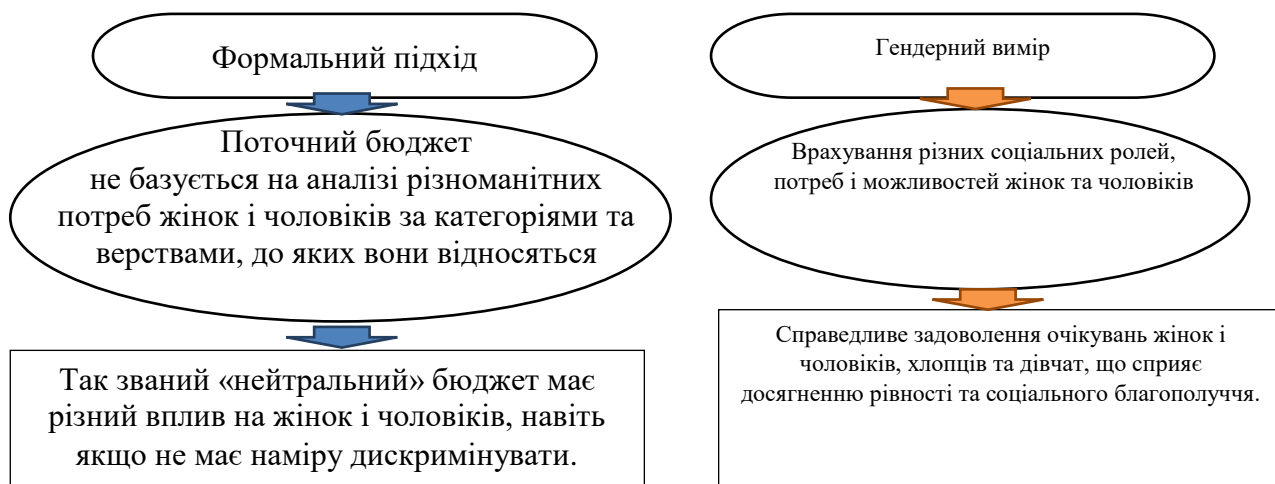

Рисунок 4 – Зміни у бюджетному процесі при переході на гендерний вимір [9, с.4]

Основні кроки інтеграції гендерного виміру в процес стратегічного бюджетного планування можна представити наступним чином:

- дослідження соціально-економічних відмінностей між жінками та чоловіками, в якому відображаються щоденні потреби та виклики для різних груп населення;
- визначення стратегічних пріоритетів, із залученням громадян до процесу прийняття управлінських рішень;
- ухвалення рішення щодо результатів, які мають бути досягнуті, та визначення фінансових ресурсів, що можуть бути мобілізовані у певному часовому горизонті;
- визначення ефективності та справедливості прийняття управлінських рішень з урахуванням потреб всіх соціальних груп, що сприяє досягненню фактичної рівності між чоловіками і жінками[11, с. 41].

Інтеграцію гендерного виміру в процес стратегічного бюджетного планування запропоновано представити за такими етапами: діагностичний аналіз, окреслення правої бази (національної та міжнародної [15]), формування стратегічних пріоритетів, бюджетне планування, виконання бюджету, моніторинг та оцінювання, прийняття управлінських рішень (Таблиця 2).

Табл. 2

Етапи інтеграції гендерного виміру в процес стратегічного бюджетного планування

Етап	Зміст етапу	Приклади документів / результатів
1	2	3
1. Діагностичний аналіз	Збір та аналіз даних, виявлення соціально-економічних відмінностей між жінками та чоловіками, оцінка ролей, потреб і доступу до ресурсів та публічних послуг.	Статистична інформація, аналітичні звіти, гендерні профілі громад тощо.
2. Окреслення правої бази	Визначення міжнародних та національних зобов'язань у сфері прав людини і гендерної рівності.	Міжнародні договори, Конституція України, законодавчі акти та нормативно-правові документи.
3. Формування стратегічних	Визначення ключових проблем у сферах, де гендерна нерівність	Стратегії розвитку держави за окремими секторами, національні та

них пріоритетів	найбільш виражена; розробка довгострокових стратегічних цілей та завдань з акцентом на інтеграцію гендерного виміру.	регіональні стратегії, стратегії розвитку громади, плани соціально-економічного розвитку.
4. Бюджетне планування	Трансформація стратегій розвитку у конкретні державні (місцеві) цільові програми та заходи, визначення індикаторів результативності, розподіл фінансових ресурсів.	Державні (місцеві) цільові програми, державний бюджет, місцеві бюджети, бюджетні програми.
5. Виконання бюджету	Реалізація програм і заходів, моніторинг виконання бюджетних програм з урахуванням гендерного впливу.	Реалізовані проекти публічних інвестицій, поточні звіти про виконання бюджету, державних (місцевих) цільових програм.
6. Моніторинг та оцінювання	Аналіз результатів, оцінка ефективності використання фінансових ресурсів.	Річні звіти про виконання бюджету, цільових програм, оцінювання та моніторинг результативності бюджетних програм, аудиторські та моніторингові звіти.
7. Прийняття управлінських рішень	Адаптація до виявлених гендерних дисбалансів, корекція стратегічних пріоритетів і планів.	Внесення змін та оновлення стратегічних документів, ефективний розподіл ресурсів.

Завдяки розробці та застосуванню широкого спектра інструментів і методів, бюджету, що враховують гендерні виміри у стратегічній перспективі, здатні забезпечити вагомий внесок у підвищення ефективності публічної політики та досягнення соціальної справедливості. До ключових компонентів цього процесу належать:

- визнання лідерства жінок, які здійснюють вагомий внесок у розвиток ринкової економіки;
- створення умов для активного залучення жінок до процесів прийняття рішень у державній політиці, виробничій сфері, економіці та суспільному житті, а також у представницьких інститутах – парламенті, бізнес-структурах, засобах масової інформації, культурних та релігійних установах, профспілках і громадських організаціях;
- забезпечення участі найбільш уразливих верств населення у трансформаційних процесах, орієнтованих на подолання бідності та нерівності;
- розбудова потенціалу жіночих організацій у різноманітних сферах та посилення впливу на публічну політику [10].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Узагальнення теоретичних підходів дало змогу уточнити понятійно-категорійний апарат гендерного бюджетування, визначивши його як інструмент стратегічного управління, що сприяє досягненню фактичної рівності між жінками і чоловіками у доступі до публічних послуг. Гендерне бюджетування розширює традиційне уявлення про бюджет як нейтральний фінансовий документ, наповнюючи його соціальною чутливістю і спрямованістю на інклюзивний розвиток. Стратегічне бюджетне планування у поєднанні з гендерним виміром розглядається як системна послідовність прийняття управлінських рішень, спрямованих на врахування практичних і стратегічних потреб різних соціальних груп.

Отже, гендерний вимір у процесі стратегічного бюджетного планування – це системний підхід до аналізу, планування, розподілу та оцінювання публічних фінансів, який передбачає врахування соціально-економічних відмінностей між жінками і чоловіками з метою забезпечення рівного доступу до ресурсів, послуг і можливостей, а також досягнення фактичної гендерної рівності як складової соціальної справедливості та сталого розвитку.

Дослідження соціально-економічних чинників гендерної нерівності, які проявляються у розподілі ролей, доступі до ресурсів і прийнятті рішень, дало можливість довести, що ігнорування цих факторів у процесі стратегічного бюджетного планування призводить до

відтворення нерівності та знижує ефективність реалізації державної політики. Гендерний вектор дозволяє, у свою чергу, коригувати гендерні дисбаланси, посилюючи адресність бюджетних програм та підвищуючи їх соціальну результативність.

Перспективами подальших наукових розвідок у цьому напрямку є: розробка комплексної методології оцінювання гендерного впливу на різних етапах бюджетного процесу; вивчення потенціалу цифрових технологій для гендерного моніторингу та візуалізації даних у форматі відкритих бюджетів; створення індикативних систем моніторингу та оцінювання результативності гендерно орієнтованих бюджетних програм як на національному, так і на місцевому рівнях.

Список використаних джерел

1. Березняк В. С., Хашев В. Г. Деякі практичні аспекти впровадження гендерно орієнтованого бюджетування в Україні. In The 1 st International scientific and practical conference “Science and innovation of modern world” (September 28-30, 2022). Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2022. 499 p. (p. 466).
2. Буц К. О., Осіпова В. В., Поповкіна А. С. Порівняльний аналіз особливостей гендерно орієнтованого бюджетування: Австрія, Індія, Філіппіни. Наукові записки молодих учених. 2022. № 10. URL: <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1997/pdf>.
3. Карпич А. Теоретичні підходи до визначення категорії «гендерно орієнтоване бюджетування» в українській науковій думці. Економіка та суспільство. 2021. Вип.24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-41>.
4. Музика Ю. Д. Гендерна рівність як механізм забезпечення сталого розвитку системи публічного управління територіальних громад. Інвестиції: практика та досвід. 2025. № 8. С.210-214. DOI: <http://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.8.210>.
5. Намазова Ю. Гендерне бюджетування, як механізм державної політики в умовах децентралізації. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 2. с. 17. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.2.32>.
6. Устинова І. П., Ткаченко Є. М., Ліхитченко І. Г. Development of gender-oriented budgeting in ukraine based on the experience of foreign countries. Scientific Works of Kyiv Aviation Institute. Series Law Journal "Air and Space Law", 2021. № 1(58). P.103–110. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.58.15315>.
7. Цюпа О. П., Кондур О. С., Василюк М. М. Гендерний підхід у бюджетному процесі. Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. 2022. Вип. 18(2). С. 288-297. doi: DOI: <https://doi.org/10.15330/apred.2.18.288-297>.
8. Яременко О. І., Намазова Ю. І. Теоретичні підходи до формування гендерної політики в публічному управлінні. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. № 2. С. 70-75. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.11>.
9. Approche genre. Module 3: Budgétisation Sensible au Genre (BSG) / Conseil-Coaching-Formation. 2016. 138 p.
10. Blackden C., Bhanu C. Gender, Growth and Poverty Reduction. Document technique № 428, Banque Mondiale : Washington, 1999, 64-65.
11. Budgétisation sensible au genre (BSG). Composante 400. 52 p.
12. Budgétisation Sensible au Genre et Droits des femmes en matière de Reproduction: un Guide de pratique. Fonds de développement des Nations Unies pour la femme. New York, 2006. Copyright: UNFPA, UNIFEM. 100 p.
13. Conseil de l'Europe, L'égalité dans les budgets : pour une mise en oeuvre pratique, Direction générale des droits de l'Homme et des affaires juridiques Conseil de l'Europe, Avril 2009. 94 p.
14. La budgétisation sensible au genre, définition, modalités, acteurs. Extrait du Site de l'Association Adéquations. 2012. 6 p.
15. La budgétisation sensible au genre, engagements internationaux. Extrait du Site de l'Association Adéquations. 2012. 4 p.

16. Oualalou F. Guide de la réforme budgétaire. La nouvelle approche budgétaire axée sur les résultats et intégrant la dimension genre. La Direction du Budget du Ministère des Finances et de la Privatisation et le Fonds de Développement des Nations Unies pour la Femme. Paris, 2005. 78 p.

References

1. Berezniak, V. S., & Khashev, V. H. (2022). Deiaki praktychni aspekty vprovadzhennia genderno oriientovanoho biudzhetuвання v Ukraini [Some practical aspects of implementing gender-oriented budgeting in Ukraine]. In The 1st International scientific and practical conference “Science and innovation of modern world” (pp. 466). London, United Kingdom: Cognum Publishing House [in Ukrainian].
2. Buts, K. O., Osipova, V. V., & Popovkina, A. S. (2022). Porivnialnyi analiz osoblyvostei genderno oriientovanoho biudzhetuвання: Avstriia, Indiiia, Filipiny [Comparative analysis of the features of gender-oriented budgeting: Austria, India, Philippines]. Naukovi zapysky molodykh uchenykh – Scientific Notes of Young Scientists, 10. Retrieved from <https://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1997/pdf> [in Ukrainian].
3. Karpich, A. (2021). Teoretychni pidkhody do vyznachennia katehorii “genderno oriientovane biudzhetuвання” v ukrainskii naukovii dumtsi [Theoretical approaches to the definition of the category “gender-oriented budgeting” in Ukrainian scientific thought]. Ekonomika ta suspilstvo – Economy and Society, 24. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-24-41> [in Ukrainian].
4. Muzyka, Yu. D. (2025). Genderna rivnist yak mekhanizm zabezpechennia staloho rozvytku systemy publichnoho upravlinnia terytorialnykh hromad [Gender equality as a mechanism for ensuring sustainable development of the system of public administration of territorial communities]. Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: Practice and Experience, 8, 210–214. DOI <http://doi.org/10.32702/2306-6814.2025.8.210> [in Ukrainian].
5. Namazova, Yu. (2024). Genderne biudzhetuвання, yak mekhanizm derzhavnoi polityky v umovakh detsentralizatsii [Gender budgeting as a mechanism of state policy in the conditions of decentralization]. Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public Administration: Improvement and Development, 2, 17. DOI <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.2.32> [in Ukrainian].
6. Ustynova, I. P., Tkachenko, Ye. M., & Likhitchenko, I. H. (2021). Development of gender-oriented budgeting in Ukraine based on the experience of foreign countries. Scientific Works of Kyiv Aviation Institute. Series Law Journal “Air and Space Law”, 1(58), 103–110. DOI <https://doi.org/10.18372/2307-9061.58.15315> [in Ukrainian].
7. Tsiupa, O. P., Kondur, O. S., & Vasyliuk, M. M. (2022). Gendernyi pidkhid u biudzhetnomu protsesi [Gender approach in the budget process]. Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – Current Problems of Regional Economy Development, 18(2), 288–297. DOI <https://doi.org/10.15330/apred.2.18.288-297> [in Ukrainian].
8. Yaremenko, O. I., & Namazova, Yu. I. (2022). Teoretychni pidkhody do formuvannia gendernoï polityky v publichnomu upravlinni [Theoretical approaches to the formation of gender policy in public administration]. Dniprovskii naukovi chasopys publichnoho upravlinnia, psykholohii, prava – Dnipro Scientific Journal of Public Administration, Psychology, Law, 2, 70–75. DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2022.2.11> [in Ukrainian].
9. Conseil-Coaching-Formation. (2016). Approche genre. Module 3: Budgétisation Sensible au Genre (BSG). 138 p. [in French].
10. Blackden, C., & Bhanu, C. (1999). Gender, growth and poverty reduction. Document technique No. 428. Washington, DC: Banque Mondiale, pp. 64–65. [in English].
11. Budgétisation sensible au genre (BSG). (n.d.). Composante 400. 52 p.
12. UNFPA & UNIFEM. (2006). Budgétisation Sensible au Genre et Droits des femmes en matière de Reproduction: un Guide de pratique. New York: Fonds de développement des Nations Unies pour la femme. 100 p. [in French].

13. Conseil de l'Europe. (2009, April). L'égalité dans les budgets: pour une mise en œuvre pratique. Direction générale des droits de l'Homme et des affaires juridiques, Conseil de l'Europe. 94 p. [in French].

14. Association Adéquations. (2012a). La budgétisation sensible au genre, définition, modalités, acteurs. 6 p. [in French].

15. Association Adéquations. (2012b). La budgétisation sensible au genre, engagements internationaux. 4 p. [in French].

16. Oualalou, F. (2005). Guide de la réforme budgétaire. La nouvelle approche budgétaire axée sur les résultats et intégrant la dimension genre. Paris: La Direction du Budget du Ministère des Finances et de la Privatisation & Fonds de Développement des Nations Unies pour la Femme. 78 p. [in French].